

апеляційної скарги або подати власну апеляційну скаргу, надавши їм достатній час для вчинення даних процесуальних дій.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закону України від 15.01.2020 р. № 460-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 29. Ст. 194.
2. Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. Х.: Право, 2011. 1352 с.

Ключові слова: правосуддя, цивільний процес, суб'єкти процесуальних відносин, апеляція, учасники справи, правовий статус.

Ключевые слова: правосудие, гражданский процесс, субъекты процессуальных отношений, апелляция, участники дела, правовой статус.

Key words: justice, civil proceedings, subjects of procedural relations, appeal, participants in the case, legal status.

ДІДЕНКО ЛАРИСА ВАСИЛІВНА

*Міжнародний гуманітарний університет,
професор кафедри цивільного та господарського права та процесу,
доктор юридичних наук, доцент*

СИСТЕМА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Системою цивільних процесуальних правовідносин є сукупність правовідносин у сфері здійснення правосуддя в цивільних справах, тому їх класифікація за великою кількістю ознак є необхідною. Незважаючи на це, особливого науково-теоретичного та науково-практичного інтересу проблема визначення системи цивільних процесуальних правовідносин не набула і до сьогодні. Вітчизняні науковці, які в тій чи іншій мірі звертаються до даного питання, користуються працями, датованими ще радянською епохою. Досліджень, здійснених у межах розробки вітчизняних правових інститутів, було здійснено вкрай мало.

Актуальність даної проблеми можна виразити в наступних напрямках: по-перше, належне визначення та класифікація цивільних процесуальних правовідносин гарантує ефективність забезпечених і гарантованих чинним законодавством процесуальних прав громадян; по-друге, неприпустимою є ситуація, за якої загалом вискодосліджений інститут цивільних процесуальних правовідносин має окремі елементи, які фактично перебувають поза увагою науковців. Отже, низький рівень наукової розробленості та важливість даного питання

для теорії цивільних процесуальних правовідносин загалом обумовлюють необхідність здійснення дослідження системи цивільних процесуальних правовідносин.

Система – це порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь, або ж заведений, прийнятий порядок [2, с. 1320]. Тобто, системою цивільних процесуальних правовідносин є певна сукупність її складових, що характеризуються взаємним зв'язком та визначеним порядком. Елементами систем будь-яких суспільних відносин є їх різновиди. Іншими словами, дослідження системи цивільних процесуальних правовідносин передбачає встановлення їх різновидів, а також зв'язків між ними.

Тому сформулюємо наступне визначення: система цивільних процесуальних правовідносин – це порядок тісно взаємопов'язаних і взаємозумовлених відносно самостійних правовідносин, які відрізняються одне від одного за підставами виникнення, суб'єктним складом, змістом, об'єктом та не можуть існувати ізольовано від інших, між якими встановлено конкретні, індивідуалізовані правові зв'язки, що розвиваються під час руху цивільної справи від її виникнення до припинення.

Разом із тим, варто розуміти, що система цивільних процесуальних правовідносин є самостійною й індивідуальною для кожної конкретної справи. Це можна зрозуміти, зокрема, з того, що справи відрізняються за суб'єктним складом, змістом, об'єктом, і при цьому між елементами системи існують індивідуалізовані правові зв'язки. Аналіз норм ЦПК України [1] засвідчує складність процедури руху цивільної справи в цивільному процесі. Це обумовлює виникнення різноманітних правовідносин між судом та сторонами, між сторонами, між сторонами та третіми особами, між судом та третіми особами тощо. Тому при здійсненні правосуддя по цивільним справам знаходить свій прояв вся різноманітність таких правовідносин.

Водночас індивідуалізований характер складу системи та величезна кількість можливих цивільних процесуальних правовідносин обумовлюють необхідність їх вдалої класифікації з метою впорядкування, а також досконалішого розуміння. Існує лише декілька зразків належної уваги науковців до питання класифікації видів цивільних процесуальних правовідносин. Одним з найбільш вдалих зразків вважаємо концепцію, сформульовану авторами підручника «Теоретичні проблеми цивільного процесуального права» за загальною редакцією М.М. Ясинка [3, с. 168–169]. Вчені класифікують цивільні процесуальні правовідносини на наступні види:

1. За характером взаємовідносин між суб'єктами процесу цивільні процесуальні правовідносини поділяються на:

1) головні – це відносини між судом і сторонами процесу (наприклад, подання позивачем позовної заяви, з викладенням вимог щодо предмета спору та їх обґрунтування);

2) похідні – взаємодія суду з іншими, особами, які беруть участь по справі (зокрема правовідносини між судом та свідками);

3) службово-допоміжні – відносини між судом та іншими учасниками процесу, які сприяють здійсненню правосуддя (у тому числі правовідносини, що виникають між судом та експертами, перекладачами, секретарем тощо);

2. За характером їх взаємодії цивільні процесуальні правовідносини поділяються на:

1) відносини змагальності – відносинами змагальності є будь-які цивільні процесуальні правовідносини під час цивільного судочинства, за яких сторони мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених законом, і кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень;

2) відносини співробітництва – в якості прикладу відносин співробітництва відзначимо досудове врегулювання спору, яке може здійснюватися в добровільному порядку сторонами;

3) відносини керування – такими правовідносинами, зокрема, є ті, що передбачають виконання судових рішень;

3. В залежності від виконуваних функцій і завдань, цивільні процесуальні правовідносини класифікуються на:

1) регулятивні – такими правовідносинами є правовідносини щодо врегулювання спору по справі за участю судді;

2) охоронні:

– правовідновлюючі – для прикладу, правовідносини щодо поновлення цивільної дієздатності фізичної особи в порядку окремого провадження;

– каральні – невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом;

– компенсаційні – наприклад, свідок має право на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду;

4. Відповідно до розподілу прав і обов'язків між суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин останні поділяються на:

1) односторонні – так, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, а отже цивільні процесуальні правовідносини щодо здійснення правосуддя є односторонніми, адже права належать виключно судам;

2) двосторонні – будь-які правовідносини між судом та сторонами, між сторонами, між судом та третіми особами, між сторонами та третіми особами;

5. За наявністю і характером інтересу суб'єктів цивільні процесуальні правовідносини можна класифікувати на:

1) відносини між судом і особами, які мають матеріальний інтерес в результатах розгляду справи;

2) відносини між судом і особами, які мають процесуальний інтерес;

3) відносини між судом і особами, які не зацікавлені в результаті розгляду справи, але вони сприяють здійсненню правосуддя (експерти, перекладачі, секретар тощо).

Таке різноманіття критеріїв передусім свідчить про доцільність зроблених у роботі висновків – будь-яка система цивільних процесуальних правовідносин дійсно може включати одразу величезну

кількість елементарних правовідносин. При цьому, склад системи буде відрізнятися та характеризуватиметься унікальними рисами в кожному конкретному випадку.

Аналогічним чином розглядає дане питання і С.Я. Фурса, виділяючи такі ж самі критерії класифікації цивільних процесуальних правовідносин, аналогічні різновиди та таким самим чином пояснюючи їх сутність [4, с. 134–135]. Це є підставою для висновку, що на сьогодні питання системи цивільних процесуальних правовідносин характеризується однаковим баченням зі сторони різних науковців. При цьому, існування кожного з виділених видів цивільних процесуальних правовідносин знаходить своє підтвердження в нормах ЦПК України [1].

Список використаної літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2004. №№ 40-41, 42. Ст. 492.
2. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Ясинок М.М., Курило М. П., Кіріак О. В., Кармаза О. О., Запара С. І. та ін. Теоретичні проблеми цивільного процесуального права : підручник / за заг. ред. д.ю.н. професора М. М. Ясинка. К. : Алерта, 2016. 890 С.
4. Фурса С. Я. Цивільний процес України: академічний курс : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. – К. : Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2009. 848С.

Ключові слова: класифікація, суд, система, прийнятий порядок, цивільні справи, суб'єкти процесу, правовий інститут, процесуальний інтерес, здійснення правосуддя, цивільні процесуальні правовідносини.

Ключевые слова: классификация, суд, система, принятый порядок, гражданские дела, субъекты процесса, правовой институт, процессуальный интерес, осуществление правосудия, гражданские процессуальные правоотношения.

Key words: classification, court, system, accepted order, civil cases, subjects of process, legal institute, procedural interest, administration of justice, civil procedural legal relations.